

Rafko Valenčič

Preroškost pastoralne konstitucije o Cerkvi v sedanjem svetu

V posebno milost si štejem, da sem prišel jeseni leta 1965 na študij v Rim. Tako sem lahko od blizu spremljal delo koncila. Ko sem po dvakratni zavrnitvi le dobil potni list, mi je takratni tajnik Verske komisije Franček Sladič rekel: »Tako, pa boste ujeli koncil za rep.« To se je tudi zgodilo. Večkrat sem prisostvoval maši v cerkvi sv. Petra, s katero so koncilski očetje vsak dan začeli svoja zasedanja. Ob sklepu koncila, 8. decembra 1965, sem bil navzoč na trgu sv. Petra v bližini oltarja. Eno najlepših dejanj sklepa je bilo branje koncilskih poslanic različnim stanovom: državnikom, znanstvenikom, umetnikom, ženam, delavcem, bolnim in trpečim ter mladim, ki so jih prebrali laiki, med njimi francoski filozof Jaques Maritain, prijatelj tedanjega papeža Pavla VI. Bil je veličasten pogled, ki je odstiral vesoljnost Cerkve, njenega poslanstva in novih spoznanj. S profesorjema Janezom Vodopivcem (1917-1993), koncilskim svetovalcem, in Karlom Vladimirjem Truhlarjem (1911-1977), ki je tudi slovensko javnost seznanil s koncilskimi idejami,¹ smo se v Sloveniku večkrat pogovarjali o koncilskih temah in dogajanjih na koncilu. V Rimu so se tedaj kar vrstile teološke konference pomembnih teologov, koncilskih ekspertov, kot so bili Karel Rahner, Edvard Schillebeeks, Dominique Chenu, Jean Danielou, Yves Congar, Bernhard Häring in drugi. Ti so prinesli nove ideje in novega duha. Rim tega ni bil vaje. Pravijo, da je tedanji rektor Lateranske univerze Antonio Piolanti rekel: »Naj bo že enkrat konec koncila, da bodo ti teologi odšli iz Rima!« B. Häring,² profesor na Akademiji Alfonziani in nekaj časa glavni tajnik za pripravo pastoralne konstitucije, je problematiko koncila vključeval v svoja predavanja in nas sproti seznanjal z dogajanjem. Njegove besede so imele preroški pomen. Ni sicer napovedoval prihodnosti, tudi ni preklinjal preteklosti, pač pa je odpiral človeku in kristjanu, svetu in Cerkvi nova obzorja prihodnosti, če bodo oprti za navdihe Svetega Duha. Prav v tem se je kazal preroški značaj koncila. Milost je bila tudi to, da sem koncilske misli lahko poglobljal v izbrani temi za disertacijo o teologiji dela in razvoja, ki ji je Pastoralna konstitucija namenila posebno pozornost.³

¹ Prim. K. V. Truhlar, *Pokoncilski katoliški etos*, Mohorjeva družba, Celje 1967; isti, *Katolicizem v poglobitvenem procesu*, Mohorjeva družba, Celje 1971.

² Prim. B. Häring, *Il Concilio comincia adesso*, Edizioni Paoline, Alba 1966.

³ Prim. R. Valenčič, *L'uomo e il lavoro nei documenti del Concilio Vaticano II*, Vicenza 1969.

Razmišljanje o preroškem pomenu pastoralne konstitucije *Gaudium et spes* želi odkriti koncilsko misel v njenem izvirnem sporočilu, pomembnem za tedanji in sedanji trenutek človeške zgodovine in zgodovine odrešenja. Dokument, podoben poznejši pastoralni konstituciji, v začetku ni bil predviden. Koncilski očetje so, ne brez pobud Svetega Duha, prinesli v Rim mnoga vprašanja našega časa in svojih dežel. Tako je v začetku l. 1963 nastala znana »shema XIII«,⁴ ki je naredila zgodovinski preobrat: od Cerkev, ki je zazrta v lastna strukture in vprašanja, do Cerkev, ki človeštvu sporoča veselo oznanilo evangelija; od Cerkev, ki se čuti nad svetom, do Cerkev, ki živi in deluje sredi sveta. Nekaterim to ni bilo po godu: priznati, da živimo v svetu, ki je vse kaj drugega kot popoln, zaznavati greh in zlo, ki vladata v svetu, priznati tudi lastno grešnost, ob vprašanjih in utrujenosti današnjega človeštva priznati, da je tudi Cerkev pogosto utrujena na svoji poti in brez odgovora na mnoga vprašanja. Podoba Cerkev, ki sredi razburkanega morja in obdana z nešteti sovražniki, stoji na skali kot neuničljiva in neprizadeta trdnjava, je podoba preteklosti. Šele Cerkev, ki živi v svetu, sredi sveta in za svet, je podoba Kristusa, »ki je kakor mi preskušan v vsem, razen v grehu« (Hbr 4,15), ki ni imel prostora, »kamor bi glavo naslonil« (Mt 8,20), ki je bil potrjen in »žalosten do smrti« (Mt 26,38). Ideal popolnosti ni nič manjši, če priznavamo svojo nepopolnost in hkrati izražamo hrepenenje po popolnosti.

Svet, ki ga imel koncil pred seboj pred 40. leti v času priprave in med samim potekom, je bil od konca 2. svetovne vojne odmaknjen le dobrih 15 let (1945-1962). Kratka doba, če pomislimo, da je toliko let preteklo od slovenske osamosvojitve (1991-2005). Evropa se je po vojni razmeroma hitro dvignila iz ruševin. To dobo so zaznamovali velik znanstveni in tehnološki razvoj, industrializacija nekaterih evropskih, severnoameriških in daljnih azijskih dežel ter doseženo gmotno blagostanje. Človek je bil pijan od dosežkov svojega uma in zmožnosti, ki ga označujeta človekov polet v vesolje in pristanek na luni (1962); še več uspehov si je obetal v prihodnosti. Individualno tekmovanje razvitih držav ni dopuščalo sodelovanja in veselja nad dosežki drugih. Namenjeno je bilo predvsem vojaški premoči in ustrahovanju nasprotnika. Nevarnost svetovnega spopada, ki ga je sprožila kuban-

⁴ O razvoju sheme je napisan zelo dober prikaz (avtor je prevajalec konstitucije Anton Strle) v prvi izdaji prevoda: *Pastoralna konstitucija Cerkev v sedanjem svetu*, slovenski prevod, Ljubljana 1966, 3-18; Shema je imela pet zaporednih tiskanih predlog (Typis Polyglottis Vaticanis) začeni z letom 1964: (1) Schema De Ecclesia in mundo huius temporis (3. 7. 1964); (2) Schema De Ecclesia in mundo huius temporis. Adnexa (1964); (3) Constitutio pastoralis De Ecclesia in mundo huius temporis (28. 5. 1965); (4) Schema Constitutionis pastoralis De Ecclesia in mundo huius temporis. Textus recognitus et relationes, Pars I, Pars II (1965), in (5) Schema Constitutionis pastoralis De Ecclesia in mundo huius temporis. Textus et correctiones admissae necnon expansio modorum, Partis Iae; Expensio modorum Partis IIae (1965).

ska kriza (1962), se je v zadnjem trenutku dobro iztekla. Nenehno se je razraščal prepad med razvitimi in nerazvitimi deželami, med bogatim severom in revnim jugom, med političnimi ideologijami Vzhoda in Zahoda, med različnimi kulturami in izročili. Pred človeštvom se je odpirala nič kaj rožnata prihodnost.

Kaj je koncil povedal pomembnega za tisti in današnji čas, za tedanje in sedanje razmere, za življenje navadnega človeka in pastoralno delo Cerkve? Ne bomo navajali teoloških in eklezijskih spoznanj, liturgične preнове in strukturalnih sprememb, na katere navadno pomislimo ob omembi koncila. V mislih imamo predvsem pastoralni »aggiornamento«, kakor je izražen v Pastoralni konstituciji. Izhodišče dokumenta globalne analize raznih področij današnjega življenja, ki predstavljajo za Cerkev izziv. Novost konstitucije je tako v njenem pristopu kot v izvajanjih. Ko navaja »znamenja časa« (CS 4,1), se zaveda, da so ta znamenja pozitivna ali negativna, značilnost in klic časa, ki jih Cerkev ne sme prezreti in jih mora nenehno prepoznavati.⁵ Pogosto so si ta znamenja zelo nasprotujoča, kot na primer: vrednotenje človeka in njegovega dostojanstva z ene strani, z druge pa napad na življenje in človekove pravice; napetosti med božjim zakonom in človekovo avtonomijo; uspehi na znanstvenem in tehničnem področju ter negotovost in strah pred prihodnostjo; bogastvo enih in revščina drugih; poglabljena vernost pri nekaterih in rastoči ateizem pri drugih; zakon in družina na razpotju zaradi ujetosti v novo miselnost in družbene danosti; prelom med vero in kulturo ali njuno dopolnjevanje; nevarnost totalne vojne in prizadevanja za mir; sodelovanje med narodi sveta na raznih področjih itd. Cerkev je tedaj doživljala ta vprašanja kot lastna vprašanja; prizadevala si premagati dualizem »Cerkev – svet«, zavedajoč se, da je poslana v vsakokratni svet in čas, zato je stopila v dialog s človekom sedanjega časa, vernim, nevernim in iskalcem. Za to si Cerkev prizadeva tudi danes in širi območja svojega delovanja v duhu služenja človeku.

V razpravi ni mogoče obravnavati vseh vprašanj in dogajanj. Izbral sem le nekatera, po osebнем prepričanju ključnega pomena za teološko refleksijo in pastoralno delo. Navedeno je nekaj globalnih usmeritev, ki so se uveljavile na koncilu in so veljavne tudi v našem času.

1. Koncil - delo Svetega Duha

Napoved koncila je prišla nepričakovano. Nekaterim se je tedaj zdelo, drugim pa se zdi še danes, da je papež Janez XXIII. (1958-1963) napovedal in začel koncil z njemu lastno neposrednostjo, toda tudi z naivnostjo. Odprl naj bi vrata in okna novodobnim vplivom, ki jih ni več mogoče zaježiti.

⁵ Prim. C. Floristan, *Segni dei tempi*, v: C. Floristan – J. J. Tamayo (izd.), *Dizionario sintetico di pastorale*, Libreria Editrice Vaticana, Citta del Vaticano 1999, 724-726.

Koncilu pripisujejo krivdo za razna negativna dogajanja: relativizem in negotovost v verskih in moralnih zadevah, krizo duhovniške in redovniške indentitete, anarhijo v liturgičnih zadevah, zamiranje misijonarskega duha, vnašanje (po)svetnega duha v cerkvene strukture (npr. demokracijo) itd. Teh dogajanj ne moremo zanikati. Drugo vprašanje pa je, ali niso bili ti problemi latentno navzoči že prej, koncil pa je bil le zadnji sunek za sprožitev plaz, ki bi sicer prihrumel še v večjo rušilno močjo. Najslabše je, ne videti in ne reševati vprašanj. Če pozorno analiziramo tako navedena vprašanja kot koncilske usmeritve, bomo videli, da si je koncil, v nasprotju s tradicionalno religioznostjo, prizadeval najprej za osebno poglobitev verskega in moralnega življenja kristjana. Tako je življenje duhovnikov, redovnikov in laikov postavil na teološke in ekleziološke temelje, pri čemer ni zanemarl antropoloških in družbenih prvin, ki omogočajo vzgojo k osebni zrelosti in spodbujajo nenehno spreobrnjenje. Bogoslužje kot najvišji izraz življenja in dogajanja Cerkve je prenovil na temelju zgodovinskih, teoloških in antropoloških spoznanj. Poživil je misijonskega duha, ki spodbuja novo evangelizacijo v duhu poslanstva in odgovornosti vseh kristjanov.

Koncil moremo razumeti samo v luči teološke opcije. Vsa Cerkev, ne samo koncilski očetje in mnogi samostani, je sodelovala pred koncilom in po njem s svojo molitvijo. To se dogaja še danes za uresničenje njegovih smernic. Molitev, ki odpira človekovo srce za Boga, za navdihe njegovega Duha, je najpomembnejše dejanje vsake preнове, ki je Božje delo. Kdor tako moli, veruje v moč molitve. Uresničenje molitve se ne dogaja po naših načrtih in pričakovanjih, marveč v skrivnosti Božjega načrta in ljubezni, kajti Bog nas vedno usliši (prim. Mr 11,24). Zavest, da smo v Kristusu pridruženi njegovi molitvi k Očetu in molitvi veselje Cerkve, daje človeku zagotovilo, da bo njegova molitev uslišana.

Kdor je molil in tudi danes moli za uresničenje koncilskih (alias – evangeljskih) smernic, ve, da je molitev pomembna ne le za osebno duhovno življenje, ampak tudi za druga področja in ravni, naj bo to za krajevno Cerkev, župnijo, občestva verujočih in cerkvene strukture. Tako smemo reči za Plenarni zbor Cerkve na Slovenskem,⁶ za dokumente krajevnih Cerkva, ki so nastali ob molitvi in sodelovanju verujočih, prav tako za volitve dekanov, predstavnikov v škofijske in župnijske pastoralne svete ali druge cerkvene strukture, če smo jih razumeli kot eklezialno dogajanje in dejanje, ne pa zgolj kot posnemanje demokratičnih načel neke družbe in časa. Vzorec takšne molitve je molitev prve Cerkve (Apd 1,11; 2,42), molitev pred izborom apostola Matija (Apd 1,23-26)

⁶ *Izberi življenje*. Sklepni dokument Plenarnega zbora Cerkve na Slovenskem, Družina, Ljubljana 2002. Prim. tudi R. Valenčič, *Koncil in sinoda – zamujena priložnost?*, v: *CSS* 35 (2001), 122-123..

Zato je prepričanje, da je bil koncil ponesrečen poskus, da nosi krivdo za razne negativne pojave v Cerkev, pa tudi površno in zavestno manipuliranje z njegovimi mislimi in izjavami znamenje, da kdo koncila ni razumel kot božje delo, marveč kot človeško dogajanje. Težko si je misliti, da ob iskreni molitvi vesoljne Cerkve, kateri se je kdo tudi sam pridružil, ne bi začutil, da Cerkev vodi Sveti Duh, da je evangeljska prenova občestva in posameznika potrebna v vsakem času in ostaja trajna naloga vseh.

2. Dialog Cerkve s svetom

»Potem ko je (koncil) globlje razmišljal o skrivnosti Cerkve, se zdaj brez obotavljanja obrača s svojo besedo ne le na sinove Cerkve in na vse tiste, ki kličejo Kristusovo ime, ampak na vse ljudi. Vsem bi želel povedati, kako pojmuje navzočnost in dejavnost Cerkve v današnjem svetu« (CS 2,1). Temeljni odnos koncila do sveta je ne samo pozitiven in naklonjen, marveč opredeljen s teološko govorico: »Svet, ki ga ima cerkveni zbor pred očmi, je torej svet ljudi, celotna človeška družina z veseljstvom stvarnosti, sredi katerih živi. Ta svet je prizorišče za zgodovino človeškega rodu, zaznamovan z njegovimi napori, porazi in zmagami. O tem svetu verujejo kristjani, da ga je osnovala in ga ohranja v bivanju Stvarnikova ljubezen; zapadel je sicer sužnosti greha, a Kristus, križani in vstali, je zlomil oblast hudega duha in osvobodil svet, da bi bil po božjem sklepu preoblikovan in da bi prišel do dovršitve«. Tako Pastoralna konstitucija (CS 2,2), ki na več mestih omenja, da se obrača na vse ljudi (prim. CS 10,2) ter v zgoščenem besedilo povzema eksistencialne, kozmološke, teološke in zgodovinsko-odrešenijske vidike. Ne torej obsodba in zavračanje sveta,⁷ marveč predstavitev sveta kot prostora božjega delovanja in odrešenja, vizija njegove prihodnosti ter nalog Cerkve. Tak pristop dotlej ni bil v navadi. Svet ni poligon hudega duha, ki v njem in z njim izvaja svoje pogubne načrte. Oba, človek in svet, naj bi bila usodno povezana v zlu in nesmislu. Nikakor. Človek ni sredi sveta izgubljeno in zapuščeno bitje, ki ne ve, ne kod ne kam. Je božji ljubljenelec in otrok, določen za svobodo in odrešenje.

Tudi drugače misleči ljudje in tisti, ki so Cerkev zapustili, so bili navadno deležni obsodbe. Zahteva je bila jasna: odgovorni so za svoje življenje in večnost, morajo se spreobrniti h krščanstvu ali se k njemu zopet vrniti, kar je bilo s psihološkega, družbenega in tudi razumskega vidika težko izvedljivo. Koncil raje izrazi povabilo: »Ob luči Kristusa, ki je podoba nevidnega Boga, prvorojenec vsega stvarstva, se torej cerkveni zbor namerava obrniti na vse ljudi, da bi osvetlil skrivnost človeka in da bi sodeloval pri iskanju rešitve najvažnejših vprašanj našega časa« (CS 10,2). Bog in človek

⁷ Prim. Janez XXIII., *Govor ob začetku koncila*, v: *Dva govora na koncilu*, Ljubljana 1962.

sta protagonista koncilskih razmišljanj, Cerkev je v službi človeka in sveta kot služabnica, ki streže po vzoru Kristusa, svojega Učitelja. Medtem ko je v Kristusu razodeta vsa resnica, se Cerkev zaveda, da je njeno spoznanje resnice še vedno pomanjkljivo, da na mnoga vprašanja sedanjega sveta ne more dati odgovora. Verniki sami morajo v luči evangeljskega nauka in ob pomoči Cerkve iskati odgovor na ta vprašanja (prim. CS 43,2). Zaveda se, da je njena odprtost za resnico in nenehno iskanje popolnejše resnice spodbuda vsem, ki si prizadevajo za spoznanje resnice o Bogu in človeku. To misel je pozneje Janez Pavel II. izrazil v svoji prvi okrožnici in s kratko sintagmo, da je »človek pot Cerkve«.⁸ Trditve ne smemo razumeti zgolj kot pričakovanje, naj bodo drugi – škofje, duhovniki in verniki – v službi človeka, marveč v spoznanju, da smo vsi v službi drug drugega. Še manj smemo to razumeti zgolj kot pričakovanje, kaj bodo drugi storili za nas.

Naloga, da je »človek pot Cerkve«, je zahtevnejša, kot si je bilo mogoče predstavljati v času koncila in po njem. Sicer pa, ali ni vsaka znanost in vse človekovo prizadevanje namenjeno človeku, hoja za človekom? Da, hoja za človekom sredi naselij in mest, sredi pragozda in puščave, živečega v izobilju ali v revščini, domačinom ali tujcem, vernim ali drugače mislečim, živečim v občestvu verujočih ali od njega oddaljenem, pravičnim ali grešnikom. Kristus s svojim življenjem potrjuje vrednost človeškega življenja in vsega stvarstva, prišel je odrešit vse ljudi, njegov evangelij je namenjen vsem ljudem, vseh časov in razmer. To zahtevo evangelija in koncila ni tako lahko ne razumeti ne izpolniti. Kakor nekdanj tako je tudi danes Cerkev v nevarnosti, da se zapira v svet krščenih, še več, v svet obiskovalcev bogoslužja. V deželah nekdanjega komunističnega režima se je takšna getoizacija zaradi družbenih razmer še stopnjevala. V obeh primerih Cerkev zgublja svojo »katoliškost«, veseljnost, to je poslanstvo k vsem ljudem.

Papež Janez Pavel II. je vztrajno nagovarjal ljudi različnih verskih, političnih, kulturnih in drugih prepričanj. Prihajal je k njim kot prijatelj, nosilec miru in sprave. Ni se bal ponavljati besed: »Ne bojte se Kristusa!«, »Odprite vrata Kristusu!« Zavzemal se je za spoštovanje dostojanstva vsakega človeka. Cerkev se ne zapira v prostor zvestih kristjanov ali občasnih obiskovalcev obredov. Najbrž tudi ni dovolj prepričljiva, ko ima nekatere za oddaljene in izgubljene, druge za nevernike ali odpadnike, ki se morajo vrniti k njej, instituciji med institucijami, kakor nekateri menijo. Pri oznanjevanju in v molitvah bomo morali korigirati še nekatere izraze in opredelitve, ki imajo slabšalni pomen in sta jih koncil in čas že opustila. Kako naj se drugi približajo Cerkvi, če se Cerkev njim ne približa?

Tem vprašanjem so se v našem času pridružila še druga žgoča družbena in moralna vprašanja: kršitev temeljnih pravic človeka in narodov, med-

⁸ Janez Pavel II., okr. *Človekov odrešenik*, CD 2, Ljubljana 1979, 14.

narodni terorizem, naraščajoča ekološka kriza, genski inženiring, razne oblike manipulacije s človekom, teptanja njegovega dostojanstva.

3. Svetopisemska antropologija in kristologija

Na vprašanje, kaj je človek, kaj je smisel njegovega življenja, razvoja znanosti in tehnologije, človeške vede – od filozofije, antropologije in drugih ved – ne dajejo zadovoljivega odgovora. Tako so se spraševali grški in rimski filozofi, starozavezni modreci, apostol Pavel, Avguštin, srednjeveški misleci in se sprašujejo misleci našega časa. Gre za temeljno vprašanje človekovega bivanja. Najbolj usodno je, če se o tem človek ne sprašuje.

Koncil pravi, da je »v središču (njegovega) razpravljanja človek, človek v svoji enoti in celoti, s telesom in dušo, s srcem in vestjo, razumom in voljo« (CS 3,1), človek, ustvarjen po božji podobi in sličnosti, podvržen grehu, minljivosti in smrti (CS 12,3), vendar poklican v življenje; vanj je »položeno nekakšno božje seme« (CS 3,2), ki se bo v polnosti razodelo šele v večnosti, v občestvu z Bogom in brati. Prav občestvena dimenzija je temeljna značilnost njegove narave ter zahteva duhovne rasti in sreče. Človek more sebe v polnosti razumeti in uresničiti (oblikovati) samo v komunikaciji: najprej v komunikaciji (v dialogu, ne monologu) človeških duhovnih in telesnih danosti, v komunikaciji z drugimi ter v luči Kristusa, novega Adama in popolnega človeka (prim. CS 22,1).

O svetopisemski antropologiji, o dejstvu Kristusovega učlovečenja in evangeljskega sporočila je sodobni človek kaj malo poučen. Bolj ga zanimajo misli filozofov, sodobnih duhovnih voditeljev in napovedi znanstvenikov. Koncil ne vsiljuje svojih misli. Njegovo sporočilo je podobno starozaveznemu in evangeljskemu predlogu: izbira med življenjem in smrtjo, med blagoslovom in prekletstvom (prim. 5 Mz 30,19) ter povabilo, slediti Kristusu (Mt 4,19; 8,22). Oboje odpira človeku pogled v prihodnost, odpira pot v novo bivanje in življenje. To ni samo pogled človeka v »vesoljski prostor«, kot se je zgodil leta 1962 in je našel mesto tudi v koncilski avli in besedilu (prim. CS 5,1), marveč vstop človeka v spoznanje začetkov, pomena sedanjosti in usmeritev v prihodnost.

Koncil je dobro zaznaval človekovo notranjo razdvojenost in fragmentarnost. Ob zunanjih uspehih znanosti in tehnike, doseženih za ceno velikih naporov in žrtev, se sprašuje, čemu naj vse to služi; doživlja napetost med seboj in družbo ter v družbi sami. Poleg tega človek doživlja v sebi dvojno postavo, postavo dobrega in dejstvo greha (prim. Rim 7,18-24). Od tega ga ni osvobodila ne racionalnost grške filozofije ne porabniška miselnost novejšega časa, ki se je sprevrgla v izgubo osebne in zgodovinske identitete, tudi pristnega religioznega občutja. Koncil je na razne načine izrazil ta vprašanja, danes bi jih ponovil še ostreje. Spoznanje stvari, zunanjega sveta in njegovih zakonitosti ne more nadomestiti odgovora na najgloblja vprašanja

človekovega bivanja: od kod in kam, kako in zakaj. Odgovor na to vprašanje daje le judaistično-krščanska religiozna opcija, ki presoja sedanost v luči prihodnosti in se odpira presežnemu. Janez Pavel II., tedaj koncilski oče Karl Wojtila, mislec in sooblikovalec pastoralne konstitucije, je globoko doživljal ta vprašanja, kot papež pa je nanje odgovoril v prvi okrožnici s pomenljivim naslovom - *Odrešenik človeka* (1979).

4. Moralna razpotja človeštva

Moralna razpotja so stalnica in spremljevalka človekovega bivanja. Ne samo notranja dilema, izražena v Pavlovih besedah o dvojni postavi v človeku, božji postavi in postavi greha (prim. Rim 7,21-25), torej nenehna izbira med dobrim in zlim, marveč tudi zunanji svet postaja čedalje pomembnejše torišče teh dilem.

Koncil se je dogajal v času velikega znanstvenega in tehnološkega razvoja, ki je človeku dajal zavest, da je gospodar mikro in makro kozmosa. Ne le tako imenovane »tranzitorne« (zunanje) vede, marveč tudi vede o človeku in družbi (humane vede) so naredile pomemben korak k spoznanju zakonitosti človekovega osebnega (psihološkega) in družbenega (sociološkega) življenja. Razvoj znanosti, tehnologije in družbenih odnosov mora imeti pred seboj ne samo človeka v njegovi »enoti duše in telesa« (CS 14,1), marveč tudi »resnični blaginji celotne človeškega rodu« (CS 35,2) z njenimi tako različnimi potrebami in pričakovanji.

Tako razvoj znanosti kot tudi razvoj družbe postavljata pred človeka vprašanje: kako dosežen razvoj »obrniti sebi v prid« (CS 4,3), kako ob doseženi svobodi odstraniti »nove oblike družbenega in duševnega zaslužnjevanja« (CS 4,4), kako zagotoviti ne samo zunanje, marveč predvsem duhovni razvoj (CS 4,5). Zaradi razvoja sveta (znanosti in tehnike) nekateri prihajajo do vedno bolj osebne vere, medtem ko drugi iz istih razlogov vero zapuščajo (CS 7,2). Razlog torej ni v zunanjih stvareh, marveč v človeku. Znamenje teh dilem so človekova negotovost v samega sebe, nemoč pravilno usmerjati dosežke svojih naporov, nemir in zaskrbljenost, kam vodi sedanji razvoj sveta (prim. CS 4, *passim*).

Odgovor je treba iskati na različnih ravneh. (1) Tako želja »imeti« ne more nadomestiti človekove želje po uresničenju samega sebe, torej »biti«. Zato koncil sprejema maksimo, da je »človek več po tem, kar je, kakor po tem, kar ima« (CS 35,1). (2) Tudi bogastva zemlje in uma so namenjena vsem ljudem (CS 37).⁹ Nekdaj je bil bogat tisti, ki je imel naravna bogastva (bogastva zemlje, surovine), pozneje tisti, ki jih je znal predelovati (indu-

⁹ Po podatkih za leto 2000 je 1,1 milijarda ljudi (21,6 % svetovnega prebivalstva) zaslužilo komaj 1\$ na dan, 2,7 milijarde pa manj kot 2 \$. Prim. *Informativna katoliška agencija (IKA)*, 9. 2. 2005, št. 6, str. 9.

strijska družba), danes pa tisti, ki ima znanje (informacijska družba). Čedalje bolj se uveljavlja zakonitost, da nihče ni bogat, če bogastva ne deli z drugimi, če ni solidaren, kajti revščina drugega tudi njega ogroža. Nihče ni razvit ne bogat ne popolnejši človek, če tega ne omogoči tudi drugemu, ki ga bo prej ali slej ogrožal v njegovem blagostanju in samozadostnosti. Danes to bolj čutimo kot tedaj, ko je bil svet razdeljen na zahodni in vzhodni blok ter na nerazvite dežele tretjega sveta. Migracije, ki smo jim priča, so posledica neuravnovešenega sveta, v katerem zaradi političnih, gospodarskih in drugih razlogov desetine in stotine milijonov ljudi išče streho, delo in novo življenjsko okolje.¹⁰ Zanemarjanje ali zgrešeno reševanje teh vprašanj se človeku prej ali slej maščuje.

Moralna razpotja (dileme) so se v našem času še pomnožila. Filozofija znanosti govori, da človek vedno teži onkraj doseženega, da je radovednost začetek spoznanja, da bo to, kar človek zmore, prej ali slej tudi naredil ne glede na moralno nedopustnost. Človek preskuša meje možnega in dovoljenega. To je njegova stalna skušnjava. Nekdaj se je to dogajalo predvsem na tehnološkem področju, danes pa se je preneslo na področje genskega inženiringa (manipulacije z genskim materialom, kloniranje).¹¹ Toda razvoj znanosti, ki je slep za moralna načela, se prej ali slej sprevrže v njeno uničenje, ker gre dejansko za ogrožanje človeka. Vsi človekovi poskusi in uspehi, doseženi za tako veliko ceno (delo, napor, vlaganja na eni strani, na drugi pa zanemarjanje drugih področij), morajo imeti etični korektiv: človek ne sme storiti vsega, kar zmore.¹² V tem smislu je treba razumeti opozorilo koncila, da mora biti »vodilo vse človekove dejavnosti to, da v skladu z božjim načrtom in božjo voljo ustreza resnični blaginji človeškega rodu in da omogoča človeku kot posamezniku ali kot članu družbe neokrnjeno gojitev in spolnitev njegove poklicnosti« (CS 35,2), sicer je »v nevarnosti prihodnost sveta, če se ne bodo prebudili modri ljudje« (CS 15,3).

V zanemarjanju etičnih načel spoznanja in razvoja je človek prišel do absurdne situacije: podvomil je v vrednost in moč svojega spoznanja in svobode, postal je ujetnik lastnega razvoja. Zato se več ne sprašuje, kaj je resnica, ki jo je relativiziral, kaj je moralna krepost, ki je zgubila značaj vrednote, marveč živi, razmišlja in izbira po trenutnem subjektivnem občutju. Zato Janez Pavel II. v okrožnici *Vera in razum*¹³ dejansko brani človekovo razumno in svobodno naravo, ki mu omogoča spoznanje resnice in svobodo odločanja.

Koncil je podal vizijo človeka in družbe, življenja in razvoja ter njune medsebojne povezave v tako imenovani eshatološki perspektivi. Človek,

¹⁰ Prim. Papeški svet za migrante in potujoče, *Navodilo Kristusova ljubezen do migrantov*, CD 109, Ljubljana 2005.

¹¹ Prim. *IKA*, 23. 2. 2005, št. 8, str. 7-8, 20.

¹² V tem smislu je filozof Janez Janžekovič zapisal: »Etika – kraljica znanosti«.

¹³ Janez Pavel II., okr. *Vera in razum*, CD 88, Ljubljana 1999.

naravnani na družbo in družba na človeka, je ustvarjen za občestvo s sočlovekom in Bogom. Njegova najvišja poklicanost je biti v občestvu z Bogom, kar se uresničuje v življenju, v polnosti pa bo dosegel v eshatonu. Tudi delo in razvoj je mogoče pravilno vrednotiti samo v tej perspektivi: kot dopolnitev človeka v njegovi osebni in družbeni dimenziji, kot izraz služenja in ljubezni drugemu, kot uveljavitev gospostva v svetu. Tedaj sodeluje pri uresničevanju božjega kraljestva in končne dovršitve sveta, kajti »ljubezen in njena dela bodo ostala«, trajne (duhovne) vrednote človeškega dela in napora pa bomo spet našli »očiščene vsakega madeža, presvetljene in preobražene« (CS 39,1.3). Tako povezanost človekovega življenja in dejavnosti s prihodnostjo, z eshatonom, kristjana še bolj obvezuje, da si prizadeva za trajne vrednote svojega dela, to je oblikovanje sebe in družbe (prim. CS 39,2). Koncil je odstiral spoznanje, da je razvoj sveta, če ga pravilno razumemo in usmerjamo, v službi božjega kraljestva in dovršitve sveta v duhu apostola Pavla (Rim 8,18-25) in misleca Teilharda de Chardina,¹⁴ ki so ga omenjali celo v koncilski avli.

Katera so merila celostnega razvoja človeka, družbe in sveta, sredi katerih človek živi? Razvoj je celosten, ko zajema človeka v njegovi duhovni in telesni, individualni in družbeni dimenziji; ljubezen je temeljni zakon človeškega razvoja; človek več velja po tem, kar je, kakor po tem, kar ima; bogastva zemlje in duha pripadajo vsem ljudem, tako sedanjim kot prihodnjim rodovom; pravičnost, ki jo dopolnjuje solidarnost, je temeljna krepost družbenega življenja; človek v sebi in v svetu odkriva tudi zlo, ki preprečuje, da bi dosegel polnost življenja; toda v veri spoznavamo zmago dobrega, ki ga je Kristusa izpričal s svojo zmago nad grehom in smrtjo; razvoj človeštva je v službi združevanja človeškega rodu in uresničevanja božjega kraljestva ipd.

5. Izzivi globalizacije

Koncil je imel pred očmi tako imenovano »industrijsko« in »urbano družbo«, ki se je po svetovni vojni vrgla v obnovo porušenih mest in podeželja, naredila pa je velik korak tudi v graditvi medsebojnih odnosov (rojstvo Evropske unije) ter v razvoju znanosti in tehnologije, s tem pa tudi k izboljšanju življenja mnogih dežel. Koncil se zaveda, da mora biti ta razvoj namenjen vsemu človeštvu in vsakemu človeku, kar je, žal, še danes daleč od resničnosti.

Ko koncil govori o naraščanju medsebojnih odnosov, se zaveda vedno večje medsebojne odvisnosti – v dobrem in slabem. Ugotavlja, da »socializacija, čeprav seveda ni brez nevarnosti, prinaša s seboj vendarle mnogo koristi za utrjevanje in razvoj kvalitet človeške osebe in zaščito njenih pra-

¹⁴ Prim. T. de Chardin, *Božje okolje*, Celje 1975.

vic» (CS 25,2). Prav tako ugotavlja, da »nova in vedno bolj izpopolnjena družbena občila pripomorejo k obveščenosti glede dogodkov in k temu, da se nazori in čustva vsepovsod razširjajo z bliskovito naglico, kar prebuja celo verigo posledic« (CS 6,3). Človeštvo se čuti vedno bolj povezano in odgovorno z svojo usodo. Ustvarja se nova družbena miselnost, ki temelji na odgovornosti vseh za skupno usodo človeštva. Tudi nove gospodarske, politične in kulturne izmenjave dobrin človeštvo na nov način zbližujejo in povezujejo. Pomembno vlogo pri vsem ima prizadevanje za mir kot skupno dobrino in zagotovilo skupne prihodnosti v sožitju, sodelovanju in solidarnosti. Vse to so pozitivna dogajanja, ki pa ne učinkujejo mehanicistično, kakor sama od sebe, marveč samo z načrtnim in zavestnim namenom, da bi bili in postajali vedno bolj ena družina bratov in sestra.

Vse to je bila le priprava na globalizacijo, ki smo ji danes priče. Znamenja globalizacije, ki jih je koncil ugotovil ali slutil, so še mnoga druga: nova miselnost, ki jo ustvarja razvoj znanosti in tehnike, novi družbeni odnosi na svetovni ravni, priznanje dostojanstva in enakosti vseh ljudi ter njihove odgovorne vloge pri oblikovanju svetovne družbe, enakost med spoloma in uveljavitev vloge ženske v družbenem življenju, participacija vseh ljudi na vseh dobrinah uma in dela ipd. (prim. CS 9).

Koncil ni sicer spregovoril o združevanju, kakršnemu smo priča v sedanji Evropi. Ni dvoma, da bi danes to omenil, saj ne gre zgolj za evropski trend, marveč za pričakovanja vsega človeštva. Ugotovil pa je, da si človeštvo prizadeva, »da bi dosegli neko svetovno skupnost« (CS 9,3). Nekdanja delitev na vzhodne (socialistične) in zahodne (kapitalistične) dežele, na razvite in manj razvite je za nami. Takšna merila so zgubila vlogo meril združevanja in sodelovanja. Nastajajo nova merila in tudi nove oblike združevanja.

Globalizacija pa je vsekakor dvorezen meč. Gospodarsko, politično in upravno povezovanje narodov (držav), ki zagotavlja participacijo vseh na dobrinah razvoja in miru, je enostranski proces, če ga ne spremlja tudi duhovna dimenzija, ki je v razumevanju in sprejemanju drugega v njegovi identiteti in drugačnosti. Znamenja tega so zelo različna: zgodovinska, geografska, kulturološka, miselna, verska in druga. Človek, ki se je že v manjši življenjski (družinski, klanski, narodnostni, državni) skupnosti čutil zapostavljenega, bo v globalni družbi to čutil še bolj. Njegov glas, tako meni, se ne bo slišal v svetovna središča administracije; odločitve iz centrov moči in odločanja bo sprejemal kot odločitve tistih, ki njegovega življenja in pričakovanj ne poznajo; v poenotenju življenja in odvisnosti se bo dogajalo tudi poenotenje pogledov, izguba osebne in narodnostne identitete. Odgovorov na ta vprašanje ni mogoče najti sedaj, gotovo pa obstajajo. Tudi posameznik kot državljani sveta želi biti o njih obveščen. To je njegova pravica, zahteva in potreba, če naj se čuti osebno upoštevan in odgovoren za prihodnost sveta.

V razvoju sveta in v novih oblikah povezave med narodi sveta je koncil videl uresničenje božjega načrta, tega, da so vsi ljudje otroci istega Očeta,

da so in morajo postajati velika družina v smislu Jezusove molitve: »Da bodo vsi eno!« (Jn 17,21). Danes se Cerkev veseli novih znamenj družbenega razvoja in povezav, hkrati pa ne zapira oči pred nevarnostmi, ki jih vidi zaradi enostranskega razvoja odnosov na raznih ravneh.

6. Koncil po štiridesetih letih

Dve vprašanji lahko postavimo: 1.) Kako smo koncil uresničili ali ga uresničujemo? 2.) Kako bi danes koncil spregovoril glede na stanje v Cerkvi in današnji družbi? Odgovor ni tako preprost.

Odgovor na prvo vprašanje je težaven zaradi tega, ker je koncil obravnaval široko paleto teoloških, eklezioloških, dogmatičnih, pastoralnih, liturgičnih, moralnih, vzgojnih, duhovnih in družbenih vprašanj in področij. Vsa navedena področja je treba obravnavati povezano, upoštevajoč najprej teološke in antropološke temelje. Če je prišlo do napačnega ali enostranskega razumevanja in stranpoti, se je to zgodilo zaradi pomanjkanja celovitega pogleda in reševanja nekega vprašanja, npr. glede liturgične prenovе, vloge laikov v Cerkvi, razumevanje svobode vesti in prepričanja ipd.

Odgovor na drugo vprašanje je še bolj zapleten. Nekateri so že tedaj koncilu očitali, da ima pred seboj optimistično podobo sveta in njegovega razvoja. Kriza se je kmalu pokazala na področju energetskih virov, v pomanjkanju ekološke dimenzije razvoja, v nepripravljenosti Cerkve na pomembne družbene spremembe (padec komunizma in berlinskega zidu). Koncil ni mogel predvideti tako hitrega razvoja na področju komunikacij in mikroprocesorjev, ki jih prvič omenja Janez Pavel II. v okrožnici *Ob stoletnici*.¹⁵ Prav tako koncil ni mogel predvideti razvoja na področju genskega inženiringa, ki sproža nešteto etičnih dilem, zlasti nevarnost zlorab in manipulacij. Čeprav koncil omenja nasilje, ki je, žal, stalni spremljevalec človeške zgodovine, je terorizem, kakršnega doživljamo danes, pojav novejšega časa. Daljna preteklost je poznala bojna polja, novejša stoletja so poznala strelske jarke in minska polja, ofenzive in zračne napade. Odslej ni več nihče varen, ne doma ne v tujini, ne otrok ne odrasli, ne vojak ali navaden državljani. Človek je postal bolj ranljiv, kot je bil nekoč; ranljiv kot posameznik ali kot član občestva, plemena, skupine in naroda. V rokah ima nove moči, ki jih lahko porablja sebi v korist ali proti sebi. Opravičena je bila tedaj in je danes še bolj koncilsko misel, da je v nevarnosti »prihodnost sveta negotova, če se ne bodo prebudili modri ljudje« (CS 15,3) Pa ne le rodili, ampak v svojem času tudi odgovorno ravnali in tako tudi prihodnjim rodovom zagotovili skladen razvoj. Prav tako koncil ni predvideval migracijskih valov kot posledico globalnih gospodarskih in političnih sprememb. Število migrantov se danes ne le povečuje, marveč dobiva tudi nove

¹⁵ Prim. Janez Pavel II., okr. *Ob stoletnici*, CD 45, Ljubljana 1981.

dimenzije. V migracijo odhajajo ne le ljudje brez dela in možnosti preživetja, marveč tudi razumniki, kar pomeni dvojno obubožanje. V novem okolju pa migracija pogosto ustvarja nove družbene, politične in kulturne probleme, ki se kljub deklarirani demokratičnosti in odprtosti sodobne družbe vedno bolj zaostčujejo.

Mnoga vprašanja so danes bolj odprta kot v času koncila. Pomislimo na rastočo sekularizacijo in sekularizem na verskem in etičnem področju z ene strani, z druge pa človekovo iskanje odgovora v alternativni religioznosti;¹⁶ na novo evangelizacijo, ki ne zajame niti doslej krščenih, kaj šele nevernih in drugače mislečih; na žgoča socialna vprašanja današnjega sveta (revščina, nerazvitost, bolezen, izkoriščanje, naravne nesreče), ki so za Cerkev nenehni izzivi; na vlogo laikov v družbi in Cerkvi, ki je sicer definirana tako v ustavah kot v cerkvenih dokumentih, vendar ne najde ustrezne oblike uveljavitve (vprašanje različne narave demokracije v družbi oziroma v Cerkvi);¹⁷ na pomen odnosa vere in kulture kot izhodišča zgodovinske in narodnostne identifikacije itd.¹⁸

V pismu, ki ga je papež Janez Pavel II. poslal kardinalu Renatu Rafaelu Martinu, predsedniku Papeškega sveta *Iustitia et pax*, ob 40 letnici pastoralne konstitucije *Gaudium et spes*, je rečeno, da je treba v luči družbenega nauka poglobiti in dalje razvijati oznanilo pravičnosti in miru. Mir je sad pravičnosti, vendar presega pravičnost s tem, da je »tudi sad ljubezni, ki gre vse dalje od tega, kar zmore uresničiti pravičnost« (CS 78,2), »ljubezen pa rodi odpuščanje, spravo in spodbuja prizadevanje za samo pravičnost«.¹⁹ Cilji družbe in Cerkve se ne pokrivajo v celoti, vendar se ne izključujejo, marveč dopolnjujejo: prva uresničuje tu-zemeljske cilje in vrednote, druga teži k nadnaravnim. Tako mir in pravičnost kot ljubezen, sprava in odpuščanje so brez dvoma vrednote, za katere si morata prizadevati obe ustanovi, družba in Cerkev ter kristjan kot član obeh ustanov.

Povzetek: Rafko Valenčič, Profetičnost pastoralne konstitucije o Cerkvi v sedanjem svetu

Preroški značaj pastoralne konstitucije *Gaudium et spes* (1965) se kaže v njeni odprtosti za navdihe Svetega Duha ter v razumevanju in sprejemanju današnjega človeka in sveta. Čeprav je koncil načrtal tako imenovano prilagoditev (»aggiornamento«) Cerkve današnjemu svetu, v začetku ni bil predviden dokument, ki bi obravnaval tako

¹⁶ Prim. J. M. Cortés, *Scristianizzazione in Secolarizzazione*, v: C. Floristan – J. J. Tamayo, *Dizionario sintetico di pastorale*, 717-723.

¹⁷ Prim. B. Z. Šagi, *Izzazovi otvorenih vrata*, KS, Zagreb 1993, 214_221.

¹⁸ Prim. program Teološko-pastoralnega tedna v Zagrebu, v: *IKA*, 26. januarja 2005, št. 4/2005, 22-24; prav tako program Teološkega simpozija v Zagrebu, v: *IKA*, 6. aprila 2005, št. 14/2005, 3-4.

¹⁹ Janez Pavel II., *Lettera al Presidente del Pontificio consiglio della Giustizia e della pace*: <http://www.vatican.va/holy-father/john..hf-jp-ii-let-20050315>.

široko paleto vprašanj, kakor jo obravnava sklepni dokument koncila – Pastoralna konstitucija o Cerkvi v sedanjem svetu.

Razprava se dotika nekaterih segmentov koncilskega sporočila: (1) koncil kot delo Svetega Duha v pripravi, delu in uresničenju sklepov, pri čemer je sodelovala/sodeluje vesoljna Cerkve, (2) dialog Cerkve s svetom, ki ga koncil opredeljuje pod eksistencialnim, kozmološkim, teološkim in zgodovinsko-odrešenjskim vidikom, (3) razumevanje človeka in človeške skupnosti v luči Kristusa, novega Adama in Odrešenika, (4) razpotja človeka in človeštva, ki se srečuje z moralnimi, znanstvenimi, družbenimi in političnimi vprašanji, (5) tedanji in današnji svet pred izzivi globalizacije. Koncil ni zadeva preteklosti, je zadeva sedanjega trenutka človeka, kristjana in Cerkve.

Ključne besede: koncil, aggiornamento, delo Svetega Duha, dialog Cerkve s svetom, novi človek v Kristusu, razpotja človeštva, izzivi globalizacije

Summary: **Rafko Valenčič, *The Prophecy of the Constitution Gaudium et Spes***

The prophetic character of the Pastoral Constitution on the Church in the Modern World *Gaudium et spes* (1965) is shown in its openness to the inspirations of the Holy Spirit and its understanding and acceptance of the modern man and the modern world. Though Vatican II outlined the so-called »aggiornamento« (up-dating, renewal), an adaptation of the Church to the modern world, no document dealing with such a broad range of questions as dealt with by *Gaudium et spes* was foreseen in the beginning.

The treatise deals with some segments of the message of Vatican II: (1) the Council as the work of the Holy Spirit in its preparations, working and putting its resolutions into effect with the co-operation of the whole Church, (2) the dialogue of the Church with the world defined according to its cosmological, theological and historical-salvation aspects, (3) the understanding of man and human community in the light of Jesus Christ, the new Adam and the Redeemer, (4) man and humanity at crossroads facing moral, scientific, social, and political issues, (5) the then and the present world faced with the challenges of globalization. Vatican II is not a matter of the past, it is a matter of the present moment of the man, the Christian and the Church.

Key words: Second Vatican Council, aggiornamento, work of the Holy Spirit, dialogue of the Church with the world, new man in Jesus Christ, crossroads of humanity, challenges of globalization